

Potulicka, Eugenia

Nowa prawica, jej ideologia oraz strategia reformy edukacji : na przykładzie Anglii i Walii

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Socjologia Wychowania 12 (285), 99-107

1994

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Eugenia Potulicka

NOWA PRAWICA, JEJ IDEOLOGIA ORAZ STRATEGIA REFORMY EDUKACJI (na przykładzie Anglii i Walii)

W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych w szkolnictwie krajów anglosaskich zachodziły poważne zmiany priorytetów edukacyjnych, przygotowywano reformy, które obecnie wdraża się do praktyki oświatowej. Przemiany charakterystyczne dla dwóch ostatnich dekad w sposób najbardziej wyrazisty dokonywały się w Anglii i Walii. Ich zakres był tak wielki, że zarówno prawica, jak i lewica określały je mianem rewolucji — czy kontrrewolucji — w edukacji, a także mianem rewolucji społecznej¹.

Reformy z lat osiemdziesiątych zainicjowała Nowa Prawica, której ideologię można zawrzeć w haśle: „wolny rynek i silne państwo”.

Przedstawiciele prawego skrzydła New Right pojmowali konserwatywną kontrrewolucję w edukacji jako akcję na rzecz obrony narodów — amerykańskiego czy brytyjskiego. Uważali oni, że podminowanie tradycyjnych wartości przez egalitaryzm stanowi największe zagrożenie dla rozwoju narodów².

Ideologię pojmują jako „rodzinę pojęć czy zespół formuł społecznych, a także, bardziej ogólnie, system wierzeń, do których można się odwoływać, by pobudzać naród do działania”³. Prawica postawiła przed sobą zadanie kreowania prawdziwie „organicznej” ideologii, która tworzyłaby nową formę „popularnej

¹ Por. np.: K. Jones, *Right turn. The conservative revolution in education*, London 1989, Hutchinson Radius; Ch. Knight, *The making of Tory education policy in post-war Britain in 1950–1986*, London 1990, Falmer. Szerzej piszę o tym w: *Nowa Prawica a edukacja*, cz. I, *Geneza reformy edukacji w Anglii i Walii z roku 1988*, Poznań–Toruń 1993, Edytor.

² Ph. G. Altbach, *Naród w obliczu niebezpieczeństwa: debata nad reformą oświaty w Stanach Zjednoczonych* [w:] Cz. Kupisiewicz (red.), *Nowoczesność w kształceniu i wychowaniu*, Warszawa 1989, WSiP, s. 109–132; Knight, s. 19, 26–27, 46.

³ J. A. Lauwerys, R. Cowen, *Teoretyczne aspekty problemu*, [w:] *Bliskie i dalekie cele wychowania*, Warszawa 1987, PWN, s. 38.

woli narodu". Ideologia ta ma więc stać się formą świadomości społecznej. Zwłaszcza thatcheryzm charakteryzował się relatywną gotowością bycia ideologią⁴.

Torysi „odrzucają chimerę równości i proklamują ideał doskonałości w edukacji”. Edukacja — ich zdaniem — „była nierozsądnym sprzymierzeńcem socjalistów [...], działających przeciwko prawdziwym interesom i życzeniom dzieci oraz rodziców, a także narodu”. Państwo ma obowiązek zabezpieczania poprzez swoją politykę społeczną minimalnego standardu wykształcenia, powyżej którego ludzie powinni mieć wolność podnoszenia go tak dalece, na ile pozwolą im ich zdolności⁵. Dla zachowania odpowiednich standardów edukacji niezbędne jest istnienie niepaństwowego sektora edukacji.

W strategii odbudowy jakości doskonałej w edukacji pojęcie „edukacji doskonałej” zostało zastąpione terminem „edukacja efektywna”. Keith Joseph, minister edukacji w rządzie Margaret Thatcher, dokonując tej transformacji stwierdził, że dla uczniów o umysłach „nieakademickich” przedmioty podstawowe będą znaczyły więcej, jeżeli zostaną włączone w szerszy kontekst przygotowania przedzawodowego. Chodziło mu o włączenie kształcenia przedzawodowego do programu szkół obowiązkowych (podstawowych). Taka edukacja — jego zdaniem — może być dla wielu uczniów bardziej efektywna. Należy rozmieścić młodzież na wszystkich poziomach zdolności i otoczyć ją opieką, gwarantować każdemu uczniowi „odpowiednią” edukację, przeciwstawić się tendencji do „obniżania poziomu uczniów najzdolniejszych do poziomu wolno uczących się”. Klasy uczniów o zróżnicowanych zdolnościach tworzone — według torysów — po to, aby zapobiec wyodrębnianiu się najzdolniejszych. Traktowali to jako niesprawiedliwość⁶.

Tendencją polityki oświatowej konserwatystów jest dokonywanie zróżnicowania pomiędzy szkołami i w ich obrębie. Selekcja i konkurencja między uczniami mają być zdrowym przygotowaniem do prawidłowości życia. Selekcja jest konieczna, ponieważ kształtowano aspiracje, którym społeczeństwo nie było w stanie sprostać, zatem powodowano frustrację, mogącą mieć niepokojące konsekwencje społeczne⁷.

Koncepcja edukacji wypracowana przez Nową Prawicę łączy w sobie elementy neoliberalizmu i neokonserwatyizmu.

⁴ R. Dale, *The state and education policy*, Milton Keynes 1989, Open University, s. 77 i n.; H. A. Giroux, P. McLaren, *Ameryka 2000 i polityka wymazywania: demokracja i różnice kulturowe w obłężeniu*, [w:] Z. Kwieciński (red.), *Nieobecne dyskursy*, cz. III, Toruń 1993, UMK, s. 78–79.

⁵ Altbach, s. 109; Jones, s. 38; Knight, s. 94 i 155.

⁶ Knight, s. 109–123.

⁷ Tamże, s. 157; B. Simon, *Bending the rules. The Baker „reform” of education*, London 1989, Lawrence and Wishart, s. 42.

Zdaniem neoliberalistów należy odrestaurować wolny wybór, osobistą odpowiedzialność i standard doskonałości jako wartości najważniejsze w życiu liberałów, a przeciwstawić się tyranii. Wybór szkoły przez rodziców jako ogólna zasada polityki oświatowej powinien stać się podstawą organizacji systemu edukacji. Nieodpowiedzialność edukacyjnego *establishmentu* i monopol państwa zostaną usunięte dzięki prawom rynku i życzeniom konsumentów. Wolny rynek — jak u F. von Hayeka — ma gwarantować minimum przymusu. Wybór szkoły obowiązkowej przez rodziców miał być niedrastycznym sposobem wprowadzania zmian edukacyjnych⁸.

Wolność jest dla neoliberalistów indywidualną możliwością działania według własnych decyzji czy planów. Ich zdaniem, polityka oświatowa była coraz bardziej zdominowana socjalistyczną zasadą przymusowej równości, wyrażającej się w dążeniu do wprowadzenia jednego typu szkoły dla wszystkich, bez selekcji doszkolonej i wewnątrzszkolonej. Koncepcję takiej szkoły — wdrożoną do praktyki — uważają za przyczynę kryzysu w edukacji⁹.

Dla neokonserwatystów — drugiego członu Nowej Prawicy — wartością najwyższą jest silne państwo, obok moralności, porządku społecznego, autorytetu, tradycji, konsensu i dopiero na końcu — wolności.

New Right uznaje, że silne państwo to stała cecha porządku liberalnego ekonomicznie. Chodzi o silne państwo w sensie rządów prawa, w specyficznym znaczeniu — protekcji kapitalistycznych relacji rynkowych przed tymi siłami, które chciałyby je zdestabilizować.

Społeczna logika rynku i silnego państwa są podobne. Wspólny element tej logiki to podtrzymywanie nierówności w dostępie do korzyści społecznych.

Dla neokonserwatystów silne państwo jest zawsze wartością samą w sobie, a nie tylko środkiem do realizacji innych celów, jak na przykład maksymalna wolność w cywilizowanym społeczeństwie¹⁰.

Podstawowym celem wychowania szkolnego winno być wdrożenie respektu dla rodziny, własności prywatnej oraz dla wszystkich autorytetów państwa burżuazyjnego. Tradycyjny program kształcenia musi podlegać obronie jako „jedyny oparty na prawdziwie pedagogicznych przesłankach”.

Analogia z rodziną jest dla neokonserwatystów użyteczna dla zrozumienia roli autorytetu w polityce. Dziecko musi działać pod władzą matki.

⁸ R. Johnson, *My New Right education*, [w:] *Education limited. Schooling and training and the New Right since 1979*, London 1991, Unwin Hyman, s. 137; Jones, s. 42–47, 79; Simon, s. 15–16.

⁹ Johnson, s. 99; Knight, s. 92 i 135; *Ameryka 2000: strategia edukacyjna*, s. 68.

¹⁰ C. Chitty, *Towards a new education system: The victory of the New Right?*, London 1989, Falmer, s. 212–222; R. Johnson, *A new way to serfdom? A critical history of the 1988 Act*, [w:] *Education limited...*, s. 82–85.

Miłość matczyzna to warunek wstępny, sens ustanowionej siły. Podobnie ma się rzecz z obywatelami w społeczeństwie — poznają oni miłość kraju urodzenia¹¹.

Człowiek w koncepcji neokonserwatystów jest daleki od autonomii. Głoszą oni konieczność powrotu w myśleniu, działaniu, sądzeniu do pewnych i sprawdzonych wartości, do prawdy bezwarunkowej. Głoszą konieczność znalezienia oparcia w doświadczeniu zbiorowym, a nie w „wyspekulowanych towarach jednostkowego rozumu”.

Nowa osobowość, którą zamierza kreować Nowa Prawica, to osobowość łatwo adaptująca się, przekona o nagradzaniu indywidualnej przedsiębiorczości, działająca zgodnie z wartościami klimatu biznesu i akceptująca tenże klimat¹².

Wśród naczelnych wartości torysów wymienia się na ogół również konsens. Coraz więcej jest wszakże dowodów na brak porozumienia jako zasady polityki oświatowej Wielkiej Brytanii. Ministrowie edukacji wywodzący się z New Right zabezpieczali swoją politykę poprzez szybką legislację i odrzucenie tradycyjnego dochodzenia do konsensu¹³.

Napięcia między neoliberalizmem a neokonserwatyzmem w koncepcji Nowej Prawicy są oczywiste. Neoliberalizmowi brak teorii kultury. Dla neokonserwatystów kultura oznacza sposób życia oparty na podstawie tradycji narodowej, zintegrowany zestaw znaczeń oraz interpretacji, które spajają naród, „esencję tożsamości jednostek”. Kultura oznacza czyjaś „realność jako istoty społecznej”. Sięga ona jądra egzystencji jednostki oraz determinuje jej najgłębszą „przynależność, identyfikację”¹⁴.

Obok napięć widoczna jest też komplementarność neoliberalizmu i neokonserwatyzmu. Temu pierwszemu brakuje teorii społeczeństwa. Przedstawiciele drugiego członu New Right dostarczają jej. Naturalizują i uświęcają rodzinę, koncentrują wartości wokół narodu, rasy, kultury. Jaźń jest dla nich potencjalnością, możliwością do realizacji, o ile zostanie stworzone właściwe dla jej rozwoju środowisko kulturowe, społeczne i polityczne. „To kim jestem, czy kim będę, jest nieodłączne od świata, do którego wrastam” — powtarzają za Davidem Levy¹⁵.

Nowa Prawica dostrzega potrzebę integracji filozofii wolnego rynku z fundamentalną zasadą porządku, która motywuje polityków konserwatywnych. Torysi uznają demokrację tylko tak dalece, na ile przyczynia się ona do

¹¹ Chitty, s. 213–214; Jones, s. 96.

¹² Johnson, *My New Right...*, s. 92–94; Jones, s. 92–99; P. Śpiewak, *Konserwatywny pasztecik*, Res Publica, 1988, nr 11, s. 126–128.

¹³ N. Fletcher, *The Education Reform Act and educational politics*, [w:] R. Morris (ed.), *Central and local control of education after the Education Reform Act 1988*, Harlow 1990, Longman, s. 64; Knight, s. 26; R. Morris, *1944 to 1988*, [w:] R. Morris (ed.), *Central...*, s. 16.

¹⁴ Jones, s. 52.

¹⁵ Za Śpiewakiem, s. 127.

spokoju społecznego, przeciwstawiają się „demokracji możliwej w rękach demagogów” — jak pisze Roger Scrutton¹⁶.

Połączenie neoliberalizmu i neokonserwatyizmu w koncepcji New Right nazywane jest autorytarnym populizmem, polityką „opartą na coraz większym zbliżeniu między rządem a ekonomią kapitalizmu, na radykalnym upadku instytucji i siły demokracji politycznej, na próbie zredukowania wolności zdobytych w przeszłości”. Polega ono przede wszystkim na odchodzeniu od idei państwa opiekuńczego — definiuje Stuart Hall¹⁷.

Jednym z podstawowych celów prawicowej restauracji politycznej jest staranie się o zmianę w wielu dziedzinach, nie tylko w ekonomicznej. Całokształt relacji państwa do swoich obywateli jest gruntownie reorganizowany. W tej rekonstrukcji thatcheryzm i reaganizm operują na oczywistych i wewnętrznie sprzecznych doświadczeniach dużej części populacji. Nawiązują do potrzeb, obaw i nadziei ludzi, którzy czują się zagrożeni przez szereg problemów związanych z kryzysem w ekonomii i w polityce. Z sukcesem przełożono doktrynę ekonomiczną na język doświadczenia, moralnego imperatywu i zdrowego rozsądku. Etyka wolnego rynku została połączona z populistyczną polityką, a przede wszystkim retoryką. W taki sposób konserwatywny zdrowy rozsądek częściowo jest wykreowany. Przesunięto myślenie ludzi w kierunku, którego najmniej oczekują w swojej pozycji społecznej. Prawica odniosła sukces w organizowaniu dyskursu¹⁸.

Praca nad formowaniem umysłów społeczeństwa wiązała się z atakiem na społeczeństwa. Skrajnie prawicowi torysi głosili tezę, że nauczycielom nie można już dłużej wierzyć. Program kształcenia nowych pokoleń pedagogów powinien być praktyczny, by zmniejszyć wpływ teorii lewicowych, które były faworyzowane w uniwersytetach. Pracujący już nauczyciele albo poddadzą się reedukacji odpowiadającej potrzebom rynku, albo utracą pracę. Konserwatywna strategia reformy w szkolnictwie zmniejszyła wpływ organizacji nauczycielskich — w tym ich związków zawodowych — na funkcjonowanie systemu edukacji, jak również wpływ poszczególnych pedagogów. Nie oszczędziła najwyższego organu profesjonalnego w nadzorze pedagogicznym — inspektorów królewskich (Her Majesty's Inspectors — HMI). Postulowano objęcie nauczycieli coroczną, obowiązkową oceną¹⁹.

¹⁶ Za Johnsonem, *My New Right...*, s. 82–92.

¹⁷ *Popular democratic vs authoritarian populism. Two ways of taking democracy seriously*, [w:] A. Hunt, *Marxism and democracy*, London 1980, Lawrence Wishart, s. 160–161; M. Apple, *Critical introduction: ideology and state in educational policy*, [w:] R. Dale, *The state...*, s. 6; Jones, s. 35–38.

¹⁸ Apple, s. 7; Hall, s. 166; Jones, s. 35–38.

¹⁹ E. Hewton, *Oświata w okresie recesji: szkolnictwo podstawowe i średnie w Wielkiej Brytanii*, [w:] Cz. Kupisiewicz (red.), s. 97–98; S. Shapiro, *O publicznym dyskursie edukacyjnym w USA (1970–1990)*, [w:] Z. Kwieciński (red.), *Nieobecne dyskursy*, cz. III, s. 18–20.

Komplementarność wolnego rynku i silnego państwa w polityce Nowej Prawicy jest strategią, nie taktyką. Rynek to system relacji społecznych, a nie mechanizm techniczny. Strategia torysów obejmuje również powrót do bardziej przymusowych relacji między pracą a kapitałem.

Istnieje wewnętrzna sprzeczność w tym punkcie strategii New Right, który dotyczy silnego państwa, ale jednocześnie pragnienia sprawowania władzy poprzez presję oddolną, na przykład poprzez roszczenia rodziców do prawa wyboru szkoły dla dziecka. Jednak rodzice mogą wybierać wtedy, kiedy rząd da na to autorytarne przyzwolenie. W rzeczywistości naprawdę wybierać mogą tylko ci rodzice, których stać na posyłanie dzieci do szkół prywatnych. Nowa Prawica usiłowała skierować działania rodziców przeciwko nauczycielom²⁰.

Atak na nauczycieli wiązał się z atakiem na progresywizm w teorii i w praktyce pedagogicznej. Twierdzono, że jego współczesny wariant doprowadził do obniżenia poziomu edukacji. Krytykowano traktowanie potrzeb dziecka jako „świętości”, twierdzono, iż odbija się to negatywnie na kształtowaniu charakterów dzieci i postaw społecznych. Dodawano argumenty niezgodności między światem szkoły a światem pracy, zwracanie uwagi na jakość osobowości, a nie na umiejętności zawodowe. Twierdzono, iż przeciwny konkurencji etos edukacji progresywistycznej może doprowadzić do tego, że wykształcona zostanie generacja niezdolna do utrzymania aktualnego poziomu życia i niezdolna do rywalizacji w międzynarodowej konkurencji²¹.

Edukowanie dziecka w taki sposób, by stopniowo dochodziło ono do autonomii — autonomia jako cel edukacji — znika ze słownika koncepcji reform z lat osiemdziesiątych. Zarazem dąży się do zmiany porządku społecznego i politycznego. Ma to być porządek moralny indywidualnych interesów w społeczeństwie wolnorynkowym²².

Kolejnym obiektem krytyki Nowej Prawicy były szkoły rozszerzone, przyjmujące absolwentów nauczania wczesnoszkolnego bez selekcji doszkolnej. Upowszechniano opinię, że nie dorównują one poziomowi kształcenia w szkołach praktykujących selekcję doszkolną. Chuligańskie wybryki młodzieży przypisy-

²⁰ Johnson, *A new way...*, s. 81–83, 89; S. Shapiro, *Zmiana w edukacji i kryzys lewicy. W stronę postmodernistycznego dyskursu edukacyjnego*, [w:] Z. Kwieciński, L. Witkowski (red.), *Spory o edukację. Dylematy i kontrowersje we współczesnych pedagogiach*, Warszawa 1993, IBE, s. 168–171.

²¹ Knight, s. 14–15, 76–77; S. Ranson, *From 1944 to 1988: education, citizenship and democracy*, [w:] M. Flude, M. Hammer (eds.), *The Education Reform Act 1988: its origin and implications*, London 1988, Falmer, s. 7; N. Wright, *Assessing radical education. A critical review of the Radical Movement in English schooling, 1960–1980*, Milton Keynes 1989, Open University.

²² S. Maclure, *Education re-formed. A guide to the Education Reform Act 1988*, London 1989, Headway, Hodder, Stoughton, s. 159; Ranson, s. 13–14; J. White, *Education and a good life. Beyond the National Curriculum*, London 1990, Kogan, s. 13–25.

wano brakowi kontroli społecznej nad mniej zdolnymi uczniami placówek rozszerzonych²³.

Analiza zarzutów przeciwko progresywizmowi oraz przeciwko szkołom rozszerzonym doprowadziła mnie wszakże do wniosku, iż nie były one oparte na wiarygodnej i przekonującej argumentacji²⁴.

Ponieważ we współczesnych społeczeństwach anglosaskich występują napięcia pomiędzy „siłami rynkowymi” a retoryką „minimum interwencji rządu” w polityce, wprowadzono strategię umowy — kontraktu w dziedzinie świadczeń socjalnych, w tym w edukacji. Konflikt między strategią kontraktu w sferze bezpieczeństwa socjalnego a prywatyzacją w ekonomii można było rozwiązać poprzez odwołanie się do historycznej genezy obu strategii. Umowa społeczna i wolnorynkowa ekonomia szczęśliwie współlistniały w XIX wieku. Strategia kontraktu z konsumentami usług edukacyjnych jest istotna w tworzeniu populistycznego wizerunku rządu konserwatywnego. Kontrakt społeczny oznaczał, że rząd bierze odpowiedzialność za bezpieczeństwo społeczne. Strategia umowy ma wartość polityczną, gdyż usprawiedliwia rządowy atak na „nieefektywną” edukację oraz działania w imię zwiększania możliwości wyboru usług oświatowych przez ich konsumentów. Poza tym strategia ta pozwala rządowi na silniejszą obronę praw jednostki²⁵.

Drugą strategią praktykowaną współcześnie w celu przeprowadzenia zmiany edukacyjnej jest strategia korporacyjna. W Europie Zachodniej upowszechniło się pojmowanie korporacjonizmu, zgodnie z którym państwo — a przede wszystkim rząd centralny — wykracza poza ograniczoną rolę obrony zewnętrznej kraju i zachowania porządku wewnętrznego, podejmując działania mające na uwadze rozwijanie ekonomiki kraju i społeczeństwa w pożądanym kierunku. W zamian za to od obywateli oczekuje się identyfikacji z państwem oraz lojalności wobec organizacji państwowych.

Państwo korporacyjne stara się osiągnąć jedność i porządek w kraju poprzez ciągle koncentrowanie się na kontroli i jej racjonalizacji — pisze Peter Wexler²⁶.

Strategia reformy edukacji w Anglii i Walii z roku 1988 jest z jednej strony kontraktem z konsumentami usług edukacyjnych — z rodzicami i pracodawcami — a z drugiej strony ma elementy korporacjonizmu. Ustawa o reformie daje rodzicom prawo wyboru państwowej szkoły w okresie realizacji obowiązku szkolnego. Kontrakt z pracodawcami zmienił ją jednak

²³ Chitty, s. 99 i n.; Knight, s. 7 i n.; Jones, s. 8, 13, 39.

²⁴ E. Potulicka, *Nowa Prawica a edukacja*, rozdz. 2 i 4.

²⁵ P. Hodgkinson, *Educational change: a model for its analysis*, *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 12, nr 2, 1991, s. 214–216; M. McLean, *The Conservative education policy in comparative perspective: return to an English golden age or harbinger of international policy change?*, *British Journal of Educational Studies*, Vol. XXXVI, nr 3, 1988, s. 208–209; S. Ranson, *Towards education for citizenship*, *Educational Review*, Vol. 42, nr 2, 1990, s. 156.

²⁶ *Social analysing of education. After the new sociology*, London 1987, RKP, s. 63–64.

na strategię korporacyjną. Narodziła się wskutek tego strategia hybrydalna, zwana nowym uzawodowieniem. Z formalnego punktu widzenia nie różnicuje się edukacji ogólnej i kształcenia zawodowego w okresie realizacji obowiązku szkolnego, jednak nasilają się procesy selekcji wewnątrzszkolnych. Uczniowie realizują ciągi programowe bądź bardziej „akademickie”, bądź bardziej uzawodowione. W strategii nowego uzawodowienia „jedność” kształcenia ogólnego i zawodowego miała być osiągnięta poprzez reformowanie edukacji ogólnej. W praktyce oznaczało to zbliżenie kształcenia ogólnego do kształcenia zawodowego, a właściwie uzawodowienie. Głównym motorem zmiany programów szkół średnich w ramach inicjatyw w zakresie kształcenia zawodowego i technicznego (Technical and Vocational Education Initiative — TVEI) stała się komisja kształcenia kadr (Manpower Services Commission — MSC). W istocie została ona ministerstwem kształcenia zawodowego o nieograniczonym wpływie na to kształcenie. Następca MSC — Training Commission — miała szczególne powiązania z instytucjami reprezentującymi świat przemysłu²⁷.

W tym miejscu trzeba przypomnieć, że w Wielkiej Brytanii obowiązek szkolny kończy się w 16 roku życia, już na szczeblu szkolnictwa średniego.

P. Wexler w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej zidentyfikował cztery fazy przemian szkolnictwa, zainicjowane przez Nową Prawicę;

- 1) niszczenie homogeniczności organizacyjnej szkół oraz poznawczo-rozwojowej myśli pedagogicznej leżącej u podstaw praktyki nauczycielskiej;
- 2) utowarowienie edukacji — sprzedawanie przez nauczycieli pakietów wiadomości i umiejętności dostarczanych z „centralnej hurtowni”;
- 3) urynkowienie, zorganizowanie ogólnokrajowej sieci „bazarów edukacyjnych” oraz zmienianie państwowego sektora szkolnego w prywatne placówki nauczające;
- 4) korporatyzacja — najpierw poprzez intensyfikację zaangażowania biznesu w edukacji.

W Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii ewolucja — czy raczej rewolucja — systemu szkolnego przebiega podobnie²⁸. Człowiek liczy się naprawdę wtedy, kiedy jest partnerem korporacyjnej wspólnoty interesów.

Pojawia się w związku z tym refleksja, że edukacja zmieniana według strategii korporacyjnej będzie dbała przede wszystkim o tę korporacyjną wspólnotę interesów, z pominięciem nie należących do owej wspólnoty.

²⁷ P. Ainley, *From school to YTS. Education and training in England and Wales, 1944–1987*, Milton Keynes, 1988, Open University, s. 81; A. Green, *The peculiarities of English education*, [w:] *Education limited...*, s. 6; Johnson, *A new road...*, s. 70.

²⁸ Szerzej piszę o tym w artykule: *Strategia korporacyjna i kontrakt w zmianie edukacyjnej i społecznej*, [w:] J. Brzeziński, L. Witkowski (red.), *Edukacja wobec zmiany społecznej*, Poznań–Toruń 1994, Edytor.

Podobne niepokoje związane z celami reformy z roku 1988 w Anglii i Walii dręczyły autorów książki „Edukacja ograniczona” (*Education limited*), obawy co do edukacji „jako-Korporacji-Biznesu: komercyjnej z wyglądu, hierarchicznej w organizacji, ‘ograniczonej’ w wolności czy zakresie — o ile nie możesz zapłacić za więcej”²⁹.

Rozważania związane z ideologią i strategią edukacji New Right stawiają pod znakiem zapytania jedną z fundamentalnych tez koncepcji Nowej Prawicy — tezę o wolnym rynku w edukacji jako o gwarancie minimum przymusu. Druga fundamentalna teza w tej koncepcji — o silnym państwie — przybrała w edukacji postać państwa zwiększającego centralną władzę nad oświatą, przy zastosowaniu sporej dozy przymusu wobec profesjonalnej administracji oświatowej i nauczycieli. Język tej „nowoprawicowej” edukacji, którą Roland Meighan określa jako wsteczną — oznacza wzmocnienie autorytarnych relacji między nauczycielem a uczniem, wzmocnienie podziałów w społeczeństwie, bezmyślnego respektu dla władzy, posłuszeństwa i służalczości³⁰.

Rodzice angielskich dzieci uczących się w zreformowanych szkołach w odpowiedziach na ankietę wyrazili swoje niezadowolenie z reformy. Zaledwie 10% respondentów poparło wprowadzane w życie założenia reformatorskie³¹.

²⁹ *Education limited...*, Preface.

³⁰ R. Meighan, *Theory and practice of regressive education*, Nottingham 1993, Educational Heretics Press oraz tegoż, *Signs of totalitarianism*, The Observer, 5 XII 1993, s. 24.

³¹ J. Knowsley, *Parents want slimmer curriculum*, Times Educational Supplement, 18 VI 1993, za J. Zieman, *Kilka lat później*, Reforma Szkolna, nr 10, 1993, s. 27.